

COMANDANȚII REPRESIUNII

Radu Bălan (1936-1995)

S-a născut la 24 mai 1936 în localitatea Căzănești, județul Ialomița. După absolvirea Școlii Medii Tehnice de Cărbuni Lupeni, a lucrat ca maestru, între anii 1954-1960, la minele de cărbune din Valea Jiului și, ulterior, la Caransebeș. În perioada 1963-1972 a deținut funcția de prim-secretar al Comitetului regional Banat și județean Timiș al U. T. C.¹

După obținerea licenței la Academia de Studii Economice București, a fost numit primar al municipiului Timișoara în anul 1977, reușind, într-o perioadă de patru ani, să deruleze o serie de proiecte edilitar-gospodărești și să-și creeze imaginea de activist cumsecade, educat și apropiat de timișoreni. Deși s-a simțit bine în Timișoara, bucurându-se de simpatia și aprecierea multor locuitori ai municipiului, din cauza politicii de rotație a cadrelor, va fi trimis la conducerea județului Hunedoara, ocupând funcția de prim-secretar în perioada 1981-1987.

Ca urmare a rezultatelor bune obținute în acest județ dificil, cu cel mai mare număr de mineri, în 1987 conducerea centrală de partid îl va numi președinte al Comitetului de Stat al Planificării, funcție deținută până în noiembrie 1989, când va fi numit prim-secretar al Comitetului Județean de Partid Timiș și președinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular Județean Timiș².

Numirea lui Bălan la conducerea județului Timiș a fost primită cu bucurie de locuitorii județului, pentru că era un activist cunoscut și apreciat și, mai ales, pentru că îl înlocuia pe Ilie Matei, un individ dur, brutal, străin de cultura, spiritualitatea și mentalitatea bănățenilor. Cu siguranță că s-au bucurat și bănățenii, dar s-a bucurat și Radu Bălan, pentru că legase multe prietenii în această zonă și se simțea bine în orașul de pe Bega. A fost numit în fruntea județului Timiș la 3 noiembrie 1989³, într-o perioadă dificilă pentru România, inclusiv pentru această zonă, chiar dacă județul avea resurse superioare altor județe, iar populația avea un nivel de trai mai ridicat. Aprovizionarea cu produse agroalimentare a populației lăsa de dorit, erau mari restricții în distribuirea energiei electrice pentru uzul casnic și iluminatul public. Pentru a atenua această situație, săptămânal se întâlnea cu directorii de întreprinderi comerciale și cu furnizorii, pentru suplimentarea cantității de produse agroalimentare destinate populației. În acest sens, va interveni la „Comtim” Timișoara și la Întreprinderea de Industrializare a Cărnii, pentru a reduce exportul cu 2000 t de carne pe lunile noiembrie și decembrie, care să fie destinată populației⁴. Prin intervențiile făcute la Comitetul de Stat al Planificării – pe care l-a condus un an și patru luni – a reușit să oprească întreruperile de energie termică și electrică pentru consumul casnic pe tot parcursul zilei. Bucurându-se de o evidentă simpatie din partea mediului universitar, a reușit, împreună cu conducerea Centrului Universitar Timișoara, să îmbunătățească condițiile de învățatură și de hrană ale studenților. Și, totuși, nimeni nu bănuia că, la foarte scurt timp, numirea în fruntea județului Timiș îi va fi fatală lui Radu Bălan, marcându-i, în mod tragic, destinul.

Într-adevăr, la nicio lună de la preluarea conducerii, în ziua de 15 decembrie 1989, regimul comunist începe să se confrunte cu cele mai grave probleme din istoria sa de peste patru decenii, tocmai în Timișoara. În jurul orei 16,00, Radu Bălan a fost informat telefonic de către secretarul cu probleme de propagandă, Vasile Bolog, că în fața casei pastorului reformat Lászlo Tókéș se aflau aproximativ 100 de persoane, care nu se manifestau sub nicio formă. Cunoștea că pastorul urma să fie evacuat în baza unei hotărâri judecătorești, din informațiile primite de

¹ „Luptătorul bănățean”, Timișoara, an. I, nr. 1 din 22 decembrie 1989

² *Procesele revoluției din Timișoara (1989)*, adunate și comentate de Marius Mioc, Timișoara, Edit. Artpress, 2004, p. 13 (în continuare: *Procesele revoluției...*)

³ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2005, p. 1411 (în continuare: *Procesul de la Timișoara*, vol. III...)

⁴ *Ibidem*, p. 1413

la fostul prim-secretar Ilie Matei, de la Ion Cumpănașu, șeful Departamentului Cultelor, și de la președinta Tribunalului Județean Timiș, Elena Topală⁵. La scurt timp, va fi informat și de către Ion Deheleanu, șeful Miliției județului Timiș, și Traian Sima, șeful Securității județene, despre situația creată în fața casei pastorului reformat. Ei i-au solicitat lui Bălan să nu dea curs hotărârii de evacuare, întrucât spiritele erau încinse, iar pastorul se bucura de o evidentă simpatie⁶. Pentru a se convinge de informațiile primite, în jurul orelor 19,00, Bălan s-a dus în Piața Maria. Întors la sediu, l-a chemat pe primarul municipiului Timișoara, Petre Moț, și l-a trimis la locuința pastorului pentru a-l asigura – inclusiv în scris – că nu va fi evacuat. Drept urmare, majoritatea celor prezenți în zonă au plecat acasă, situația revenind la normal, deși în acea seară au avut loc câteva incidente când autoritățile au încercat să facă arestări⁷. La rândul său, Radu Bălan l-a informat pe Emil Bobu despre cele întâmplate în Timișoara.

În dimineața zilei de 16 decembrie, la orele 8,30, Bălan a ținut obișnuita ședință de secretariat, unde, pe lângă probleme curente, a informat că sunt și „ceva probleme în Piața Maria”⁸. Într-adevăr, erau probleme, pentru că numărul celor aflați în fața casei pastorului reformat era în creștere, comparativ cu primele ore de dimineață. De aceea, la orele 10,00, Nicolae Ceaușescu l-a sunat pe Radu Bălan și i-a cerut să ia măsuri pentru evacuarea imediată a pastorului, chiar dacă nu trecuse termenul legal de opt zile de la pronunțarea sentinței. Pentru că la orele prânzului numărul timișorenilor adunați în fața casei pastorului era mult mai mare decât în ziua precedentă, Ceaușescu l-a sunat de mai multe ori, cerându-i să intervină în forță pentru dispersarea demonstranților. La proces – *Procesul de la Timișoara* (2 martie 1990-9 decembrie 1991) – Bălan declara că în perioada 15-17 decembrie, deși era șeful județului și președintele Consiliului de Apărare al județului Timiș, nu a dat nicio dispoziție pentru chemarea și trecerea la acțiune a forțelor de represiune, deoarece „situația din perioada menționată nu reclama folosirea forței armate împotriva cetățenilor”⁹.

Realitatea era alta, deoarece din dispoziția lui Bălan, inspectorul-șef, colonelul Ion Popescu, a alarmat, la orele 14,45, unitățile ce-i erau subordonate, pentru a acționa împotriva demonstranților, potrivit prevederilor planului unic întocmit în baza Ordinului 002600/1988 al ministrului de interne¹⁰. De fapt, era imposibil să fie trimise forțe represive în stradă, împotriva unor demonstranți care spre seară s-au mutat în Piața Maria, au oprit tramvaiele și au început să-și manifeste deschis și fără echivoc ostilitatea față de regimul lui Ceaușescu, fără consimțământul primului-secretar. Că așa stăteau lucrurile o dovedește și raportul „privind evenimentele care au avut loc în municipiul Timișoara în perioada 15-18 decembrie 1989”, întocmit de Radu Bălan pentru conducerea partidului, în care se precizează că s-au luat măsuri ferme, „în cadrul sistemului național de apărare, pentru apărarea proprietății socialiste, a suveranității țării” și că „în luptele purtate pentru contracararea acțiunilor criminale, contrarevoluționare” s-au înregistrat morți și răniți¹¹.

În jurul orelor 19,00, Radu Bălan s-a deplasat în Piața Maria, constatând că situația era scăpată de sub control, numărul demonstranților era în creștere, iar atitudinea lor era, fără echivoc, potrivnică regimului ceaușist. Întors la sediu, Bălan a dispus să fie mărit numărul de muncitori ce urmau să fie infiltrați printre manifestați, iar primarul Moț, împreună cu alți

⁵ *Ibidem*, p. 1417

⁶ *Procesul de la Timișoara*, vol. II, Ediție îngrijită de Miodrag Milin, Timișoara, Fundația Academia Civică, 2004, p. 471

⁷ Peter Siani-Davies, *Revoluția română din Decembrie 1989*, București, Edit. Humanitas, 2006, p. 91, vezi și Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie 1989*, Timișoara, 1990, p. 18

⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2006, p. 2069

⁹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1425

¹⁰ *Ibidem*, p. 1297; vezi și *Procesele revoluției...*, p. 22

¹¹ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond documentar*, Raport privind evenimentele care au avut loc în municipiul Timișoara în perioada 15-18 decembrie 1989, f. 1

activiști, să se deplaseze spre Podul Michelangelo, pentru a disloca și a opri o coloană de manifestați ce se îndrepta spre Județean de Partid. Încercarea de dialog a eșuat, astfel că aproape 2000 de protestați au ajuns în fața sediului Comitetului Județean de Partid scandând lozinci împotriva regimului. Depășit de evenimente, Bălan, după propria-i mărturie, nu a avut curajul să încerce un dialog cu demonstrații, deși știa că se bucura de simpatia timișorenilor: „Deși știam că eram respectat de populația orașului, n-am îndrăznit să ies, pentru a încerca un dialog cu mulțimea adunată, pentru că mi-a fost teamă”¹². În aceste condiții, demonstrații atacă sediul, sparg geamurile și încearcă să smulgă însemnele comunismului.

Obligat de situația creată și de ordinele venite de la București, Bălan se va implica tot mai mult în reprimarea demonstrațiilor și chiar în evacuarea pastorului Tókéş. Îi va solicita, mai întâi, generalului Vasile Milea, ministrului Apărării Naționale, să ordone unităților militare din Timișoara constituirea de patrulare de militari conduse de ofițeri, care împreună cu organele de ordine să asigure paza obiectivelor din municipiu¹³. Apoi, îi va da dispoziție lui Petrea Ioan Cristea, șeful de Stat Major al Gărzilor Patriotice din județul Timiș, să asigure paza sediilor județene și municipale de partid cu 200 de luptători neînarmați¹⁴. În acea noapte, Bălan a ținut o permanentă legătură cu Ion Popescu și Traian Sima, primind informații despre evenimentele din stradă și dând dispoziții pentru restabilirea ordinii¹⁵.

Spre miezul nopții, Bălan participă la o întrunire cu activul de partid și directorii de întreprinderi din oraș, pe care îi informează despre modul în care a fost atacat sediul Comitetului Județean de Partid, despre activitatea antistatală a pastorului Lászlo Tókéş și despre modul în care s-a pregătit evacuarea acestuia¹⁶. După această întâlnire se va implica, alături de Ilie Matei și Ion Cumpănașu, șeful Departamentului Cultelor, în acțiunea de evacuare forțată a pastorului Tókéş și va lua legătura cu prim-secretarii de la Mediaș și Buzău, solicitându-le sticlă pentru repararea geamurilor și vitrinelor distruse¹⁷.

Deoarece coloanele de demonstrați mășăluiau pe străzile orașului, trecând prin cele mai importante zone, în jurul orei 3,00, Radu Bălan a ordonat „să se intervină cu toate forțele, pentru a-i dispersa pe manifestați și, apoi, să fie arestați cei ce vor fi găsiți umblând prin oraș”. Într-adevăr, în urma intervenției forțelor represive, demonstrații au fost împrăștiați, operându-se până spre dimineață peste 200 de arestări¹⁸.

Liniștea restabilită în dimineața zilei de 17 decembrie va fi tulburată de o defilare a subunităților militare, cu fanfară, drapel de luptă și armament fără muniție – ordonată de Ceaușescu –, defilare ce se dorea a fi o demonstrație de forță pentru a descuraja orice acțiune protestatară¹⁹. În vederea sprijinirii organizării și desfășurării acestei defilări, în dimineața zilei de 17 decembrie sosește la Timișoara o grupă de ofițeri din Marele Stat Major, Consiliul Politic Superior al Armatei și Inspectoratul Muzicilor Militare²⁰. În realitate, defilarea a oferit timișorenilor pretextul de a se aduna din nou și de a-și exprima protestul față de regim.

Pe la orele prânzului, Ceaușescu l-a sunat, de mai multe ori, pe Bălan, pentru a se informa atât de modul în care a decurs defilarea armatei, cât și de comportamentul timișorenilor

¹² *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1433

¹³ Sergiu Nicolaescu, *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal*, București, Edit. Topaz, 1995, p. 131; vezi și Neculai Damian, *Scânteia vine din văzduh*, Timișoara, Edit. Eurostampa, 1999, p. 41

¹⁴ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1679

¹⁵ „Timișoara”, an. I, nr. 144 din 13 decembrie 1990 și nr. 147 din 18 decembrie 1990

¹⁶ Alesandru Dușu, *Revoluția din 1989. Cronologie*, București, Edit. Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006, p. 101

¹⁷ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1436

¹⁸ *Procesele revoluției...*, p. 26

¹⁹ Nicolae Durac, *Neliniștea generalilor*, Timișoara, Edit. M. P. S., 1991, p. 5; vezi și *Armata română în revoluția din decembrie 1989*, Ed. a II-a, București, Edit. Militară, 1998, p. 56 (în continuare: *Armata română în revoluția din decembrie 1989*); Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere. Decembrie 1989*, București, Edit. BIC ALL, 2005, p. 61

²⁰ *Armata română în revoluția din decembrie 1989...*, p. 56

adunați în Piața Operei. Deși l-a informat că totul a decurs normal și situația era sub control, la scurt timp, Bălan avea să vadă mii de timișoreni ce se îndreptau spre sediul Județenei de Partid. Oficialitățile locale, nu numai că nu acceptă dialogul cu demonstrații, în marea lor majoritate pașnici, dar și ordonă ca mulțimea să fie împrăștiată cu gaze lacrimogene și jeturi de apă din două autocisterne. În această situație, o parte dintre demonstrații atacă sediul cu pietre și sticle incendiare, pătrund în interior și devastează birourile de la parter. Bălan a ieșit pe poarta laterală a clădirii și a mers în fața sediului oficiosului județean „Drapelul roșu”, având un dialog decent și civilizată cu un grup de demonstrații, fiind informat de conținutul revendicărilor. De aici, după alungarea demonstrațiilor din sediu și din fața Comitetului Județean de Partid, Bălan revine la sediu, fiind informat că a fost căutat de Ceaușescu. De aceea, pentru a putea lua legătura cu dictatorul, va merge la Inspectoratul Ministerului de Interne. Aflând că sediul Județenei de Partid a fost devastat, Ceaușescu i-a ordonat să reocupe sediul, să mobilizeze întregul activ de partid și să-l aștepte pe Ion Coman, care va veni cu un grup de 7 generali și 3 colonei de la M.Ap. N. și M.I., pentru a restabili ordinea²¹.

Într-adevăr, în jurul orelor 17,00, Ion Coman a ajuns la sediul partidului, fiind așteptat de Radu Bălan și Ilie Matei. La scurt timp, cei trei demnitari au participat la teleconferința organizată de Nicolae Ceaușescu, unde au aflat că s-a dat ordinul de a se trage în demonstrații. Prin funcțiile deținute – prim-secretar județean, președinte al Consiliului Popular Județean și președinte al Consiliului de Apărare al Județului Timiș – până la venirea lui Coman, Bălan era comandantul tuturor forțelor folosite în Timișoara pentru restabilirea liniștii, adică împotriva demonstrațiilor. Va confirma acest lucru și Ceaușescu la teleconferință: „Bălane, tu, conform Legii 14, ești comandantul județului Timiș!”²² Răspunsul lui Bălan este fără echivoc: „Să trăiți, tovarășe comandant suprem! Sunt aici cu tovarășul Coman. S-au luat măsuri pentru executarea ordinului dat de dumneavoastră.”²³

După teleconferință, în timp ce în oraș se trăgea cu muniție de război, înregistrându-se primele victime, Bălan l-a sunat pe rectorul Politehnicii, Ion Anton, cerându-i să trimită toate cadrele didactice în căminele studențești, deoarece s-a dat ordin să se tragă. Apoi, a convocat o ședință cu activul județean de partid, pentru a-l informa despre evenimentele derulate în acea zi și a-i cere să meargă în întreprinderi, să stea de vorbă cu oamenii și să le spună să nu iasă în stradă, pentru că pot să fie împușcați. Pentru a șterge cât mai repede urmele acțiunilor protestatarilor, a cerut prim-secretarilor din județele Arad, Caraș-Severin și Hunedoara să trimită câte 50 de geamgii în Timișoara²⁴.

În aceeași seară, Bălan i-a solicitat lui Vasile Bolog ca secția de propagandă să întocmească un material orientativ, ce urma să fie prezentat a doua zi dimineața la instruirea activului de partid. Materialul trebuia să cuprindă referiri laudative la adresa lui Ceaușescu, să evedențieze realizările obținute de municipiul Timișoara în toate domeniile de activitate și să-i informeze că în oraș grupuri violente și elemente străine, diversioniste și destabilizatoare au făcut mari distrugerii²⁵.

La orele 21,00, când se trăgea aproape în toate zonele orașului, Bălan a transmis Întreprinderii „Victoria” – întreprindere cu grad ridicat de pericol – o notă telefonică prin care cerea să se înarmeze Gărzile Patriotice cu muniție de război și, la apariția dușmanului la limita întreprinderii, să se tragă un foc de avertizare și, apoi, la picioare. Sigur că nu s-a aplicat acest ordin, pentru că nu exista muniție de război în întreprindere, dar s-au întărit măsurile de pază și supraveghere²⁶.

²¹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1448

²² *Ibidem*, p. 1319

²³ „Clio”, București, an. I, nr. 1-2/2005, p. 190

²⁴ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1456

²⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 2004

²⁶ *Ibidem*, p. 2099

Fiind întrebat telefonic de Nicu Ceaușescu, prim-secretar al Comitetului Județean de Partid Sibiu, despre situația din Timișoara, Bălan l-a informat despre manifestațiile ce aveau loc în oraș și l-a rugat să-i procure gaze lacrimogene. După câteva ore, Nicu Ceaușescu i-a trimis, cu un avion militar, un complet cu gaze lacrimogene (CLAT), care au fost folosite, ulterior, pentru împrăștierea demonstrațiilor²⁷.

În 18 decembrie, la orele 8,00, Bălan i-a cerut secretarei județene cu probleme economice, Teodora Avram, să-i anunțe pe cei ce trebuiau să vină la ședința cu activul de partid – directorii și secretarii de partid din întreprinderile și instituțiile orașului – să aducă situația cu prezența oamenilor la lucru²⁸. Apoi, împreună cu Ilie Matei și Cornel Pacoste, va participa la această ședință organizată la sediul municipal de partid. Bălan a vorbit primul, comunicându-le că în Timișoara s-a decretat stare de necesitate, iar Armata a tras, rezultând morți și răniți. Potrivit relatărilor mai multor participanți la acea ședință, Bălan a precizat doar că s-a tras în oraș cu muniție de război, „arătându-și părerea de rău și regretul profund pentru cele întâmplate”²⁹. În continuare, Bălan i-a anunțat că se va interzice vânzarea băuturilor alcoolice, se vor sista spectacolele și că vor trebui luate măsuri ca salariații să nu iasă în stradă, iar fiecare organizație de partid să îi convoace nominal pe cei care lipsesc de la lucru și motivul absenței. A insistat asupra necesității desfășurării în bune condiții a activității în întreprinderi și în instituții, caracterizând actele de devastare ca fiind antistatale și antinaționale³⁰.

După ședință s-a deplasat împreună cu Vasile Bolog la Penitenciarul din Timișoara, pentru a vedea de situația arestaților. La întoarcerea la Județeană, a dispus constituirea a două colective formate din activiști de partid și lucrători din Procuratură, cu misiunea de a se deplasa la Penitenciar și a-i tria pe cei reținuți, urmând ca cei găsiți nevinovați să fie eliberați³¹.

În dimineața zilei de 19 decembrie, la solicitarea muncitorilor de la ELBA, Bălan s-a deplasat în întreprindere, pentru a intra în dialog cu ei. Ajungând acolo, Bălan află că muncitorii, aflați în curtea întreprinderii, încetaseră lucrul și cereau îmbunătățirea condițiilor de trai și scoaterea Armatei din întreprinderi și din oraș. De pe o platformă, un grup de 10-15 muncitori, învingându-și frica, scandau „Jos Ceaușescu!”³².

A doua zi, la solicitarea a peste 2500 de muncitori de la UMT, aflați în grevă și adunați în curtea celei mai mari întreprinderi din oraș, Bălan se va deplasa acolo, în jurul orei 10,00, fiind urmat de Cornel Pacoste și de ministrul Construcțiilor de Mașini, Eugen Rădulescu, fost cadru de conducere la această uzină. Muncitorii aveau atât revendicări sociale, cât și politice, solicitând îmbunătățirea condițiilor de viață și înlăturarea lui Ceaușescu³³.

Dacă în raportul trimis conducerii centrale a partidului în ziua precedentă, Bălan era convins că prin „măsurile politico-organizatorice luate de organele și organizațiile de partid și organismele democrației muncitorești-revoluționare în toată această perioadă, activitatea în toate unitățile economico-sociale ale municipiului și învățământului mediu și superior”³⁴ se desfășura în condiții absolut normale, după întâlnirile cu muncitorii de la ELBA și, mai ales, de la U.M.T., își va schimba opinia. Bălan nu mai identifică opoziții regimului ceaușist doar cu grupurile de „vandali” sau „iredentiști”, ci cu sute și chiar mii de muncitori, care, cu doar câteva zile în urmă, constituiau temelia acestui regim. El vedea cum oamenii muncii și-au învins teama și, în plină zi, strigau, cu toată convingerea, „Jos Ceaușescu!” și „Libertate!”. Era mult prea inteligent Radu Bălan ca să nu realizeze că Timișoara nu mai putea fi Brașovul anului 1987. De

²⁷ *Procesele revoluției...*, p. 23

²⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1970

²⁹ *Ibidem*, p. 2100

³⁰ *Ibidem*, p. 1886

³¹ *Ibidem*, p. 1890

³² *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1473

³³ *Ibidem*, p. 1479

³⁴ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond documentar*, Raport privind evenimentele care au avut loc în municipiul Timișoara în perioada 15-18 decembrie 1989, f. 4

aceea, comportamentul său se va schimba, sigur, în limitele permise de cultura politică și funcțiile pe care le avea. Din acest moment, Bălan nu va mai evita contactul cu protestatarii sau cu reprezentanții acestora, dimpotrivă, va căuta, până în momentul arestării, să-și nuanțeze poziția și chiar să dea impresia că ar dori să fie în tabăra lor.

Astfel, după ce revine în sediul Județenei de Partid, se va implica, alături de Cornel Pacoste, în pregătirea sălii mari și instalarea unei stații de amplificare, pentru a se putea dialoga cu demonstrații. Mai mult, după venirea primului-ministru Constantin Dăscălescu și a secretarului Comitetului Central, Emil Bobu, Bălan va coborî în mijlocul demonstrațiilor, se va îmbrățișa cu muncitorul Ion Marcu de la UMT, care era îmbrăcat într-un cearșaf inscripționat pe față cu „Jos Ceaușescu!” și pe spate cu „Libertate!” și va dialoga cu ei. Le-a propus demonstrațiilor să-și stabilească cinci reprezentanți care să intre în sediu, pentru a-și susține revendicările în fața celor doi demnitari comuniști trimiși de Ceaușescu la Timișoara. Până la urmă, au urcat în sediu 13 demonstrați, care i-au cerut lui Dăscălescu abdicarea dictatorului, demisia guvernului, eliberarea arestaților, restituirea morților familiilor pentru a fi îngropați creștinește, alegeri libere etc.³⁵

În timp ce ceilalți vizionau discursul lui Ceaușescu, Bălan a dialogat cu Lorin Fortuna, Ion Savu, Ion Marcu și alți revoluționari, dorind să lase impresia că le înțelege demersurile, dar nu li se poate alătura. Fortuna l-a tras de-o parte, spunându-i că-l consideră „un om onest”, bine intenționat, dornic „să îmbunătățească viața populației” și că auzise că s-ar fi opus la măsurile de reprimare ordonate de Ceaușescu. De aceea, l-a întrebat direct dacă nu dorește să li se alăture, pentru că atunci „era un moment crucial” și era nevoie „de oameni cu experiența lui”. Răspunsul lui Bălan a fost fără echivoc: „Nu se poate, măi băieți! Mergeți acasă, liniștiți-vă? Veți vedea că nu veți avea de suferit!”³⁶. Din păcate pentru el, Bălan a dovedit atunci că nu avea simț politic și nici curajul marilor învingători, pierzând o șansă unică, o ocazie cu care „te poți întâlni în viață o singură dată.”³⁷

În 21 decembrie, Timișoara era deja un oraș liber, revoluționarii având și o structură de conducere proprie, Frontul Democrat Român, în frunte cu Lorin Fortuna. În aceste condiții, Bălan a chemat mai mulți activiști de partid, comunicându-le că, din dispoziția lui Coman, urmau să organizeze o contrademonstrație. Trebuiau formate două coloane, una care să plece de pe platforma industrială din Calea Buziașului, iar cealaltă din zona întreprinderilor ELBA, „Electromotor”, „6 Martie” etc. Coloanele trebuiau să aibă 200 de militari, 200-400 de membri ai Gărzilor Patriotice și aproximativ 1000 de muncitori. În ciuda încercărilor făcute, intenția nu s-a putut finaliza, muncitorii fiind, majoritatea, în Piața Operei. Eșuarea acțiunii i-a fost comunicată lui Bălan, acesta replicând: „Foarte bine, era o prostie!”³⁸

În aceeași zi, Bălan a trimis-o pe Viorica Boiborean, secretar județean cu probleme sociale, la Direcția Sanitară, pentru a organiza eliberarea celor decedați prin împușcare și a-i încredința familiilor³⁹. În același timp, împreună cu alți activiști, Bălan s-a ocupat de hrana muncitorilor din Oltenia, trimiși din ordinul lui Ceaușescu împotriva timișorenilor. Din fericire, și această acțiune va eșua, muncitorii convingându-se rapid că pe străzile orașului nu erau „huligani” și „bețivi”, ci confrăți decși să înlăture regimul lui Ceaușescu. De aceea, vor fraterniza cu revoluționarii, punând capăt ultimei tentative a dictatorului de a prelua controlul asupra orașului răzvrătit⁴⁰.

³⁵ „Caietele Revoluției”, București, nr. 5/2006, p. 48

³⁶ Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după*, Timișoara, Edit. Marineasa, 1997, p. 115 (în continuare: Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după...*)

³⁷ Titus Suci, *Lumea bună a balconului*, Timișoara, Edit. Helicon, 1996, p. 31 (în continuare: Titus Suci, *Lumea bună a balconului...*)

³⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV..., p. 1898

³⁹ *Ibidem*, p. 2069

⁴⁰ Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Edit. Enciclopedică, 2006, p. 215

În dimineața de 22 decembrie, i-a comunicat activistului Florea că, din dispoziția lui Coman, trebuia împreună cu primarul Moț să intre în contact cu liderii Frontului Democrat Român, să le solicite să cedeze stația de amplificare, întrucât mai mulți cetățeni s-ar fi declarat nemulțumiți de tulburarea liniștii. Aceștia au refuzat și le-au înmănat celor doi mesageri platforma-program a frontului, pentru a fi cunoscută și de către Ion Coman.

De la balconul Operei s-a cerut venirea lui Bălan, considerându-se că frontul avea nevoie de experiența și popularitatea lui, într-un moment dificil, când Ceaușescu încă nu abandonase puterea. Preluând mesajul liderilor din balcon, mulțimea scanda: „Să vină Bălan, că-i bănațean!”. Adevărul era altul, Bălan nu era bănațean, dar prin funcțiile deținute și prin activitatea desfășurată în Timișoara s-a identificat, de multe ori cu interesele bănațenilor. Într-adevăr, în jurul orei 12,00, a ajuns în balcon și s-a adresat mulțimii⁴¹.

Starea de tensiune și oboseala acumulată în acele zile, suspiciunea și conflictele dintre liderii frontului și, nu în ultimul rând, deruta și complexitatea problemelor ivite după fuga dictatorului au făcut ca, la un moment dat, unii revoluționari să-l vadă pe Bălan ca pe un posibil lider, sporind, astfel, starea de confuzie. „N-am avut timp să mă dumiresc”, mărturisea Sorin Oprea. „Deci noi ne ridicaserăm, cei mai curați dintre noi chiar muriseră strigând «Jos Ceaușescu!», «Jos comunismul!» și, iată, unii dintre cei ce fuseseră în fruntea noastră îl aduseseră – și-i oferiseră, nu-i așa, calitatea de revoluționar, de exponent al intereselor Timișoarei răzvrătite, de «lider» al mișcării revendicative – pe Radu Bălan, primul-secretar al județului, omul uns de Ceaușescu.”⁴²

La această situație a contribuit și reacția emoțională a mulțimii – manipulată cu sau fără intenție de comportamentul unor lideri. Din balconul Operei, în 21 decembrie, Ion Marcu lansează informația falsă că Radu Bălan ar fi fost arestat din ordinul lui Ceaușescu, pentru că ar fi cerut să înceteze focul în Timișoara⁴³. A doua zi, în mai multe rânduri, mulțimea scanda „Îl vrem pe Bălan!”, lozincă transformată, ulterior, în „Îl vrem pe Bălan, că e bănațean!”, iar din balcon mulțimea era rugată să facă „culoar liber, să treacă tovarășul Bălan!”. Primit cu multă condescendență în balconul Operei, Bălan disociază poziția partidului de cea a lui Ceaușescu – „Poziția partidului comunist nu trebuie confundată cu poziția lui Ceaușescu!” – și îl consideră vinovat de deschiderea focului în Timișoara pe generalul Victor Stănculescu. Invitat să ia cuvântul, Bălan se eschivează, motivând că familia era încă în Ialomița și acolo lucrurile nu erau clare, dar acceptă să-i salute pe cei din fața Operei.

Lorin Fortuna a discutat atât cu reprezentanții Armatei, cât și cu Radu Bălan despre o posibilă colaborare pentru rezolvarea problemelor curente. „Acesta – Radu Bălan – și-a manifestat intenția de a colabora cu noi, personal, cât și cu activul de partid pe care îl coordona. Ne-a spus că s-a opus cât a putut fostului dictator și că se bucură sincer de victoria noastră, dorind să se pună la dispoziția revoluției.”⁴⁴

În aceeași zi, apărea în Timișoara primul ziar de după căderea lui Ceaușescu, „Luptătorul bănațean”, care îl prezenta pe Bălan drept lider al revoluției timișorene, „român prin ființă, bănațean prin simțire”, care „înainte de clarificarea situației, înfruntând gărzile de pază și armata ascunsă a unor securiști... a optat pentru Libertate, Demnitate și Viitorul poporului român, atașându-se mulțimii din Piața Operei Române și a Teatrului Național, rostind în fața a 200000 de timișoreni o proclamație de mare vibrație și descătușare”. Articolul

⁴¹ Peter Siani-Davies, *op. cit.*, p. 117

⁴² Titus Suci, *Lumea bună a balconului...*, p. 150

⁴³ <http://mariusmioc.wordpress.com>

⁴⁴ Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după...*, p. 137

encomiastic conchidea: „Radu Bălan e liderul pe care Timișoara și l-a dorit, e omul pe ale cărui excepționale calități se bizuie, de acum, a noastră adevărată lumină!”⁴⁵

Împingerea fostului lider comunist în față a început în seara de 22 decembrie, când Fortuna, împreună cu o delegație de revoluționari, se pregătea să plece spre București. Manevra lui Bălan era susținută și de conducerea Garnizoanei și chiar și de unii dintre revoluționari. În noaptea de 23/24 decembrie a avut loc la Tipografia din Timișoara o întâlnire a lui Bălan cu Claudiu Iordache și Ștefan Ivan, fără un rezultat concret. De aceea, în dimineața zilei de 25 decembrie, Lorin Fortuna a stabilit o nouă întâlnire cu Bălan la conducerea Garnizoanei, „pentru a constitui un organism mai larg de conducere a județului.”⁴⁶ Fortuna a fost însoțit de Claudiu Iordache și Constantin Ghica. Bălan avea scrisă pe o hârtie componența viitoarei conduceri județene: 5 membri F.D.R., 5 activiști P.C.R., 5 ofițeri de armată și o serie de conducători de întreprinderi și instituții. Prin această formulă se încerca diminuarea rolului celor care au făcut revoluția și, de aceea, în fața obiecțiilor delegației de revoluționari, s-au mai acceptat câteva locuri „pentru tineretul timișorean”. S-a convenit o nouă întâlnire după-amiază la primăria municipiului, pentru a se forma Consiliul Județean al F.S.N.

La scurt timp, s-a aflat că cel care orchestrase falsul din „Luptătorul bănățean”, cu acceptarea lui Bălan în conducerea F.D.R., era chiar fostul prim-secretar. De aceea, Fortuna a convocat o ședință a biroului executiv al F.D.R., unde a propus eliminarea lui Bălan din organizație, fără însă a se lua vreo decizie, din cauza unor revoluționari care îl susțineau pe Bălan. La întâlnirea de la primărie, Bălan a venit însoțit de un grup de activiști de partid, deși nu se convenise acest lucru. Această nouă manevră de presiune l-a făcut pe Lorin Fortuna să propună excluderea lui Bălan și a activiștilor de partid din viitorul consiliu județean, „întrucât revoluția devenise, între timp, net anticomunistă”⁴⁷ Într-adevăr, noul consiliu județean s-a format fără activiștii de partid și fără o parte din conducătorii de întreprinderi. Eșecul lui Radu Bălan a însemnat, în același timp, și eliminarea activiștilor de partid din noua structură de conducere și ruptura de comunism în Timișoara.

La scurt timp, în 10 ianuarie 1990, Bălan va fi arestat, iar la 9 decembrie 1991 Curtea Supremă de Justiție – Secția militară – îl va condamna la 23 de ani, pentru omor și tentativă de omor⁴⁸. Va declara recurs, dar, între timp, se va îmbolnăvi grav și va înceta din viață la 13 februarie 1995.

Radu Bălan nu a fost călăul și nici victima revoluției din Timișoara. Nu el a dat ordin să se tragă în demonstrații, dar nici nu s-a opus ordinului dat de Ceaușescu, deși a fost mult mai apropiat de timișoreni, comparativ cu predecesorii săi. A fost însă victima sistemului din care făcea parte, a îndoctrinării acceptate în mod deliberat și, în primul rând, a unei conjuncturi pe care nu și-ar fi dorit-o nimeni, niciodată.

Dumitru Tomoni

⁴⁵ „Luptătorul bănățean”, an. I, nr. 1 din 22 decembrie 1989; vezi și Ioan Iancu, *Pașaport pentru niciunde. Timișoara, Decembrie 1989*, Timișoara, Edit. Signata, 1990, p. 378; Marius Mioc, *Revoluția din 1989 și minciunile din Jurnalul Național*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2005, p. 94

⁴⁶ Radu Ciubotea, *După Revoluție, târziu...*, Timișoara, Edit. „Almanahul Banatului”, 1995, p. 160

⁴⁷ *Ibidem*, p. 161

⁴⁸ *Procesele revoluției...*, p. 114